

ЛІКВІДНІСТЬ БАНКУ: СУТНІСТЬ ТА ВПЛИВ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ

LIQUIDITY OF THE BANK: CONTENT AND INFLUENCE OF BASIC FACTORS ON THE ACTIVITIES OF BANKS

УДК 338

Косарева І.П.

к.е.н., доцент,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-
економічного університету

Крамська Д.О.

студентка
Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-
економічного університету

У статті розглянуто питання регулювання ліквідності банку, впливу поточної ситуації у банківському секторі. Удосконалено визначення поняття «ліквідність банку» та його ролі у забезпеченні стабільного функціонування банку. Досліджено та систематизовано фактори, що впливають на ліквідність банку. Обґрунтовано взаємозв'язок ліквідності банку як багаторівневої системи категорій. Уточнено роль банківської ліквідності у забезпеченні стабільності функціонування банку.

Ключові слова: банк, ліквідність, ліквідність банку, ліквідність балансу, ліквідність активів, ліквідність пасивів, ефективність діяльності, фактори впливу.

В статье рассмотрены вопросы регулирования ликвидности банка, влияния текущей ситуации в банковском секторе. Усовершенствовано определение понятия «ликвидность банка» и его роли в обеспечении стабильного функционирования банка. Исследованы и систематизированы факторы, влияющие на ликвидность банка.

Обоснована взаимосвязь ликвидности банка как многоуровневой системы категорий. Обоснована роль банковской ликвидности в обеспечении стабильности функционирования банка.

Ключевые слова: банк, ликвидность, ликвидность банка, ликвидность баланса, ликвидность активов, ликвидность пассивов, эффективность деятельности, факторы влияния.

The article discusses the issues of regulation of the bank's liquidity, the impact of the current situation in the banking sector. The definition of the term "bank liquidity" and its role in ensuring the stable functioning of the bank has been improved. Factors influencing the liquidity of the bank have been studied and systematized. The interrelation of the bank's liquidity as a multi-level system of categories is justified. The role of bank liquidity in ensuring the stability of the bank's functioning is substantiated.

Key words: bank, liquidity, liquidity of the bank, liquidity of the balance sheet, liquidity of assets, liquidity of liabilities, efficiency of operations, influence factors.

Постановка проблеми. У процесі становлення ринкових відносин в Україні необхідним є аналіз показників ліквідності банків із метою запобігання їх банкрутства та подальшої успішної діяльності з перспективами виходу на міжнародні ринки.

Банківська ліквідність грає життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і у фінансовій системі держави. Незважаючи на еволюцію банківської діяльності та ступінь її розвитку, одним з основних завдань банку для здійснення успішної діяльності є задоволення потреб клієнтів у своєчасному поверненні вкладених коштів. Виходячи з цього, можна стверджувати, що банк кожного дня протягом здійснення своєї діяльності повинен бути готовим розраховуватися за власними зобов'язаннями. Ступінь такої готовності банківської установи і визначає поняття «ліквідність». Саме тому управління ліквідністю має величезне значення для підтримання стабільності та надійності як окремого банку, так і банківської системи в цілому.

В умовах нестабільності та змінності банківського сектора України кожен банк змушений працювати у жорстких умовах, коли збільшується тиск із боку конкурентів, загальна довіра потенційних та фактичних клієнтів до банківської системи є низькою, а ризикованість діяльності є високою. Такий стан не стимулює банки розвиватись, а лише формує додаткові перепони для ефективного та прибуткового управління банком.

У своїй діяльності банк використовує показники ліквідності не лише показником вираження фінансового стану, а і як важелем утримання співвідношення між величиною забезпечення зобов'язань та максимально можливим отриманим прибутком. Визначення найбільш оптимальної величини цього співвідношення забезпечить переваги у конкурентній боротьбі на ринку банківських послуг. Тому регулювання ліквідності є запорукою успішності та прибутковості діяльності банку як сьогодні, так і в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності ліквідності в банках присвячено праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких О. Дзюблюк, В. Рудан, М. Литвинюк, В. Демиденко та ін. [3; 6]. Питання банківської ліквідності висвітлено також у працях зарубіжних авторів: Х. Грюнінга, Р. Дутвейлера та ін. [1; 3].

Постановка завдання. Метою статті є уточнення поняття «ліквідність банку» та його ролі у забезпеченні стабільного функціонування банку, дослідження факторів, що впливають на ліквідність банку, а також розгляд і взаємозв'язок ліквідності банку як багаторівневої системи категорій, яка об'єднує такі поняття: ліквідність банківської системи; ліквідність банку; ліквідність балансу банку (ліквідність активів, ліквідність пасивів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліквідність банку є однією з найважливіших системних характеристик банківської діяльності, яка

потребує вивчення, аналізу та ефективного управління. Банк, який має проблеми з ліквідністю, не може виконувати власні функції і проводити операції з обслуговування клієнтів; його рейтинг знижується, що значно ускладнює запозичення коштів із зовнішніх джерел, а тому втрачається потенційний прибуток.

Останніми роками особливої уваги набула тема забезпечення ліквідності банків. Особливо загострена ситуація відбулась у 2014 році, коли кризові події в країні почали загрожувати ліквідності значної кількості банків. Криза показала, з якою швидкістю може проявитися нестача ліквідності і як швидко можуть вичерпатися джерела фінансування, загострюючи проблему оцінки активів і достатності капіталу.

Серед факторів, що призвели до проблем із ліквідністю, можна вказати на зменшення довіри до банківської системи, зростання обсягу проблемних кредитів у портфелі банку, зменшення можливостей для залучення іноземних кредитів.

Тому на цьому етапі розвитку банківського сектора досить гостро стоїть питання удосконалення управління ліквідністю банків та підтримання рівноваги банківської системи в цілому.

Протягом останніх років у банківському секторі України спостерігався високий рівень турбулентності. Починаючи з 2014 року, 92 банки було ліквідовано, а частка «непрацюючих» кредитів станом на 01.01.2018 р. сягнула рівня 55% від загального обсягу кредитів (один із найвищих показників у світі) [8].

Сьогодні в Україні діють три нормативи ліквідності банків: миттєвої ліквідності, поточної ліквідності та короткострокової ліквідності. Вони визначають, яку частину пасивів мають покривати активи відповідної строковості, табл. 1.

Що стосується виконання нормативів ліквідності НБУ (табл. 1.), то важливо, що банки України володіють значним запасом ліквідності: норматив миттєвої ліквідності перевиконувався у періоді в середньому на 14,80%; норматив поточної ліквідності – на 50,20%; норматив короткострокової ліквідності – на 31,70 %.

Наслідки таких запасів ліквідності по банківській системі є двобічними: вони свідчать про стійкість банківської системи до «стресів», зрушень і про зниження прибутковості банків.

Недовіра до банків призводить до відтоку капіталу з банківського ринку. Банкам все важче

залучати на обслуговування клієнтів та зберігати депозитний портфель на безпечному рівні для функціонування банківських установ.

Усі ліквідовані банки було визнано не ліквідними. Таким чином, постає питання: яке визначення має поняття ліквідності?

Відповідно до законодавства, поняття ліквідності означає здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, що визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів [8].

Сьогодні немає єдиної точки зору щодо визначення поняття «ліквідність банку». Узагальнивши визначення різних науковців [2; 6; 7; 10], запропонуємо власне поняття «ліквідність банку», табл. 2.

Згідно з визначенням поняття з табл. 2, ліквідовані банки не мали достатньої кількості коштів щоб у відповідний момент завершення дії договорів депозитування та ведення поточних рахунків повністю розрахуватись перед своїми клієнтами.

Поряд із поняттям «ліквідність банку» в теорії та практиці використовуються такі поняття, як «ліквідність банківської системи», «ліквідність балансу банку», «ліквідність активів і пасивів». Тому ліквідність банку необхідно розглядати багаторівневою системою категорій, яка об'єднує поняття «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу банку (ліквідність активів, ліквідність пасивів)».

Взаємозв'язок понять «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу», «ліквідність активів та пасивів» наведена на рис. 1.

У науковій літературі досить часто розмежовують поняття «ліквідність активів банку», «ліквідність пасивів», «ліквідність балансу», «ліквідність банку». Але це не так, адже ліквідність банку визначає ліквідність банківської системи і безпосередньо залежить від ліквідності його балансу, що формується ліквідністю активів та пасивів.

Ліквідність є вираженням надійності банку, тобто показником, на який орієнтуються клієнти, формуючи певну думку, що є скоріш за все людським фактором. І якщо ліквідність є недостатньою, то прибутки також можуть впасти.

Одним із найважливіших завдань управління ліквідністю банку є аналіз факторів, які змінюють

Таблиця 1

Значення нормативів ліквідності по системі банків України протягом 2013–2017 рр., %

Норматив	на 01.01.14 р	На 01.01.15 р.	На 01.01.16 р.	На 01.01.17 р.	На 01.01.18 р.	
Н4	миттєва ліквідність (20%)	56,99	57,13	78,73	60,79	55,55
Н5	поточна ліквідність (40%)	80,86	79,91	79,98	102,14	108,08
Н6	короткострокова ліквідність (60%)	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37

Джерело: на основі матеріалів [8]

або можуть змінити її рівень. Банк повинен бути спроможним не лише вирішити проблеми, виявлені за показниками своєї ліквідності, а й здійснювати тактичне і стратегічне управління ліквідністю

на основі всебічного аналізу всіх факторів, які тією чи іншою мірою впливають на можливість банку виконувати свої зобов'язання та задовольняти попит на кредити.

Рис. 1. Взаємозв'язок понять «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу», «ліквідність активів та пасивів»

Джерело: на основі матеріалів [2; 8; 10; 12]

Таблиця 2

Розкриття поняття «ліквідність банку»

Визначення поняття «ліквідність банку»	Ключові слова
Здатність своєчасно виконувати свої зобов'язання. Інакше кажучи, суми його грошових коштів, які можна швидко мобілізувати з інших джерел, дають змогу вчасно виконувати зобов'язання, відображені в пасиві балансу [10, с. 8]	Здатність своєчасно виконати свої зобов'язання
Базовий показник захищеності клієнтів у ситуаціях, коли банк зобов'язаний погасити свої заборгованості у найкоротший термін [6, с. 635]	Можливість швидко погасити свою заборгованість
Спроможність забезпечувати своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, завдяки збалансованості між строками та сумами погашення розміщених активів і строками та сумами виконання зобов'язань, а також строками та сумами інших джерел і напрямів їх використання [7, с. 34]	Спроможність швидко задовольнити потреби в коштах
Здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе балансові та позабалансові зобов'язання та своєчасно і в повному обсязі забезпечити можливі потреби платоспроможних клієнтів у кредитних коштах за умови збереження постійної позитивної маржі між середньою вартістю наданих та залучених коштів [2, с. 26]	Здатність своєчасно виконати свої зобов'язання в повному обсязі
Здатність, не порушуючи внутрішніх та зовнішніх регулятивних вимог, виконувати усі зобов'язання в повному обсязі у необхідній валюті та у відповідний строк за рахунок структури балансу, а також спроможність фінансувати зростання кредитно-інвестиційного портфеля, зокрема завдяки зовнішнім запозиченням [13, с. 64]	Здатність, виконати зобов'язання в повному обсязі та відповідний строк
Власне визначення: поняття «ліквідність банку» пропонується розуміти як здатність банку швидко і без зайвих втрат перетворювати власні активи у готівкові кошти у необхідній валюті та у відповідний строк, мобілізувати кошти з інших джерел для своєчасного і повного погашення усіх своїх зобов'язань та отримання готівки в будь-який час із незначними витратами.	

Джерело: на основі матеріалів [2; 6; 7; 10]

Узагальнивши різні погляди щодо факторів впливу, запропоновано таку класифікацію (рис. 2) [2; 5; 6; 7].

Фактори впливу на ліквідність банку поділяються на внутрішні (фінансові та не фінансові) та зовнішні (загальні та спеціальні).

На відміну від внутрішніх чинників, зовнішні є неконтрольованими з боку банків. Через це особливої уваги набуває аналіз і прогнозування впливу зовнішніх чинників.

Варто зауважити, що одним із найбільш вагомих зовнішніх чинників, що впливають на ліквідність банку, є політика Національного банку України, що здійснюється через систему державного нагляду і регулювання діяльності банків.

Поряд із зовнішніми чинниками на ліквідність банку впливають внутрішні чинники. Оскільки від репутації, розміру, фінансового стану, кількості клієнтів значною мірою залежать можливості банку щодо залучення депозитів, налагодження зв'язків із партнерами та інвесторами, що впливає на якість і структуру активів і пасивів.

Таким чином, фактори впливу на ліквідність банку можна розглядати як корисну інформацію для ухвалення управлінських рішень. Недостатній рівень ліквідності спричиняє не лише неспроможність банку розраховуватися за своїми зобов'язаннями, а й неможливість залучення коштів для стабільного і ефективного функціонування.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що кожен банк для забезпечення своєї стабільності повинен бути впевненим, що у будь-який момент зможе задовольнити потреби своїх кредиторів і позичальників. Для

цього йому потрібно підтримувати відповідність між активними та пасивними статтями балансу, між строками повернення кредитів та строками закінчення депозитів. Для залучення коштів на строкові чи поточні рахунки, а також задоволення нових кредитних заявок клієнтів банк повинен мати зразкову репутацію у свідомості своїх потенційних вкладників та кредиторів. Для цього банку потрібно бути ліквідним. Адже для банку (як установи, що працює переважно з чужими грошима) репутацію заробити дуже складно, а втратити можна швидко. Наявність такого своєрідного замкнутого кола тільки підкреслює значущість ліквідності та здатності менеджменту налагодити ефективно управління нею для забезпечення стабільного функціонування та подальшого розвитку банку.

Потреби банку в ліквідних коштах і рішення щодо їх розміщення повинні постійно аналізуватися з метою запобігання і надлишку, і дефіциту ліквідних коштів. Зайві ліквідні кошти, що не реінвестуються, призводять до втрат прибутків банку, тоді як їх дефіцит повинний бути швидко ліквідованим, щоб уникнути несприятливих наслідків поспішних позик або продажів активів, які також спричиняють втрату прибутків. У разі виникнення надлишку ліквідних коштів банк повинен мати план інвестування цієї частини коштів із метою підвищення власних прибутків.

Під час дослідження було визначено, що нате- пер не має єдиного трактування поняття ліквідності банку. Отже, проаналізувавши поняття різних авторів, було уточнено визначення «ліквідність банку» та запропоновано розглядати здатність банку швидко і без зайвих втрат перетворювати

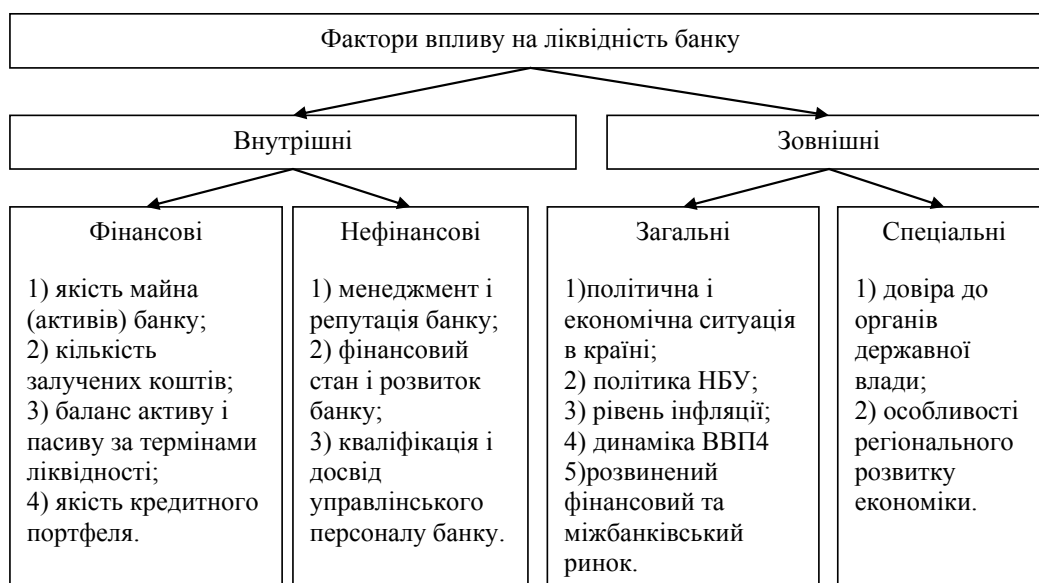

Рис. 2. Фактори, що впливають на ліквідність банків

Джерело: на основі матеріалів [2; 5; 6; 7]

власні активи у готівкові кошти у необхідній валюті та у відповідний строк, мобілізувати кошти з інших джерел для своєчасного і повного погашення усіх своїх зобов'язань та отримання готівки в будь-який час із незначними витратами.

Саме таке розуміння банківської ліквідності дозволить менеджерам банків максимально ефективно здійснювати управління ліквідною позицією банку.

У проведеному дослідженні визначено взаємозв'язок та взаємозалежність понять «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу банку», «ліквідність активів і пасивів». Тому ліквідність банку необхідно розглядати багаторівневою системою категорій.

Необхідною умовою успішного управління ліквідністю є визначення факторів, що впливають на її рівень. Тому було систематизовано класифікацію факторів впливу на ліквідність банку. Аналіз існуючих класифікацій свідчить, що найбільш прийнятним є поділ факторів на внутрішні та зовнішні. Це зумовлено тим, що така класифікація дає змогу виокремити ті фактори, які є контрольованими з боку банків і вимагають розроблення заходів щодо їх управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Gruning H. Analyzing Banking Risk A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management/ Hennie van Greuning, Sonja Brajovic Bratanovic. The International Bank for Reconstruction and Development/ THE WORLD BANK, 2009. 442 p.
2. Дзюблюк О., Рудан В. Управління ліквідністю банківської системи України: монографія. Тернопіль «Вектор», 2016. 290 с.
3. Duttweiler R. Managing liquidity in banks. A top down approach. A John Wiley & Sons Ltd, 2009. 286 p.
4. Зверяков М., Коваленко В., Сергеева О. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 520 с.
5. Коцюба І. «Економічна наука»: Управління ліквідністю – основа інтеграції стратегічного управління фінансовою діяльністю у банку. Інвестиції: практика та досвід. № 6, 2015. С. 81–85.
6. Литвинюк М., Демиденко В. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності діяльності банку та її вплив на прибутковість комерційного банку. «Економіка і суспільство». 2017. № 10. С. 631–636.
7. Новікова Т., Антоненко О., Бауліна О. Управління ліквідністю банківської системи України: сучасний стан та проблеми. 25.11.2016. С. 32–44.
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
9. «Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи»: Постанова № 615 від 17.09.2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15>
10. Стелмах В., Міщенко В. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду: Науково-методичні матеріали. Київ: НБУ. ЦНД. 2008. 286 с.
11. Степанова В. «Гроші, фінанси і кредит»: Вплив фінансової нестабільності на ліквідність банківської системи України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. № 4 (32). 2015. С. 98–103.
12. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т./ Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Акад. фін. управління»; за ред. Т. Єфименко. Т. 2. Київ, 2010. С. 283–286
13. Фусман О. Ліквідність у забезпеченні стабільності банку. Вісник КНТЕУ. 2013. № 4. С. 57–68.